

Eğitim Tarihi

İsmail GÜVEN

2. Baskı

Prof. Dr. İsmail GÜVEN

EĞİTİM TARİHİ

ISBN 978-605-037-029-4
DOI 10.14527/9786050370294

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Ekim 2019, Ankara
2. Baskı: Kasım 2021, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.
Saray Mah. 126. Cad. No: 20/A
Kazan/ANKARA
Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Sevgili Babam FAHRİ GÜVEN'in anısına...

ÖN SÖZ

Eğitim her toplumun kültürel birikimini kuşaktan kuşağa aktarmada en önemli araçlardan birisidir. Bu yönüyle bütün toplumların ortak belleğini oluşturur. Eğitim tarihi çalışmaları da bellekte birikenlerin kitlelere yeniden hatırlatılarak, yapılan ya da yapılması olası yanlışlardan dönmeyi hedefler. Eğitimin başlangıcı insanlık kadar eski olsa da bir bilim olarak gelişimi çok yenidir. İnsanın tarih sahnesine çıkışından itibaren, eğitim kavramıyla yaşantılarının örtüştüğü görülecektir. Bununla birlikte her toplumun atalarından getirmiş olduğu birikimlerin düzenli ve ayrıntılı olarak incelenmesinde yarar vardır. Toplumların geçirdiği evreler ve yaşantılar eğitim kavramının anlamının değişmesini de beraberinde getirmiştir. İlkçağda, çevredeki meyve ve sebzeleri taniyan, iyi hayvan avlayan kişiler eğitilmiş olarak nitelenirken, çağlar değiştikçe, eğitim kavramı öğretim kavramıyla beraber anılmaya başlamıştır. “ Bir insan için hafıza neyse bir toplum için de tarih odur. Hafızasını kaybetmiş insanlar nevroiktir. Tarihini hatırlamayan toplumlar da hafızasını kaybetmiş insanlar gibidir”. Tarih aslında bugünümüze nasıl geldiğimizin cevaplarını verir. Bugün, eski çağlara göre birbiriyle daha fazla etkileşime giren ve birbirine bağlı ulusların bulunduğu bir dünyada yaşıyoruz. Farklı kültürel mirasa ve görüşe sahip bireyler eskisine oranla daha yakın ve daha fazla ilişki kurmaktadır. Dünyanın herhangi bir yerindeki sosyal, ekonomik ya da askeri değişim başka bölgelerdeki toplumları daha fazla etkilemektedir. Bunun da ötesinde, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar farklı din ve dünya görüşleri aynı bölgede yaşanmaktadır. Hiçbir toplum dünyadaki yerinin farkında olmadan yaşamamaktadır. Bugünkü durum aslında temel olarak tarihsel gelişmelerin ve eğitimsel birikimin gelişmesinin doğal bir sonucudur. Özellikle dünyanın farklı bölgelerinde ve 16.yüzyılda Avrupa’da meydana gelen değişimler ve bunların etkileri eğitim tarihini yeni bir yörüngeye soktu. Uygarlığın beşiği olan Asya, Uzakdoğu, Mezopotamya ve Ön Asya bu niteliğini Avrupa ve Amerika’ya kaptırdı. Yenidünya düzeni ve uygarlıklar çatışması gibi kavramlar ışığında eğitim tarihi yeniden yazılmaya başladı ve yeni bir yön kazandı. Değişen bu dünyada toplumlar birbirine yaklaştıkça ortaya çıkan sorunların çözümünde insanların birbirini daha iyi anlaması ön koşul haline geldi. Eğitim tarihinin okunması bu sorunların çözümünde farklı uygarlıklardan gelen insanların farklılıklarının kavranması ve kabul edilmesi açısından daha önemli hale geldi. Bu nedenle eğitim kitabı yazılırken özellikle dinler tarihi ve farklı kıtalarda ortaya çıkmış olan önemli eğitimsel yenilikler başat öğelerine de yer verildi. Antik çağ ile modern çağ arasındaki geçiş ve bağlantılara önem verildi. Böylece tarih okuyularlarının yeni bir anlayışla eğitim tarihi yorumlamaları sağlanmaya çalışıldı. Eserde tarihsel sistematik izlenerek, tarih öncesi, antik çağ, orta çağ, rönesans, reform, Aydınlanma gibi başat dönemlerde

eğitimin görünümü ana hatlarıyla ele alınmıştır. Bunun yanısıra 17-21. yüzyıllarda eğitime ilişkin çabalar da tarihsel olarak analiz edilmiştir. Eserde göz önünde bulundurulan en önemli noktalardan birisi, eğitim, ğretim ve öğretime ilişkin kavramların kendi tarihsel gelişimleri içinde ele alınarak, toplumsal ve siyasi etkenlerle birlikte verilmesidir. Geleneksel anlayıştan belli ölçülerde uzaklaşılarak, tarihsel olaylar oluştukları dönemin genel yapısı içinde ele alınmıştır. Bu anlamda eserin her kuşaktan ve meslekten kitleye yararlı olacağı beklenmektedir.

Hiçbir alışma tam ve bitmiş değildir. Ne kadar özenli çalışılırsa alışılısın, eksiklikler hiçbir zaman tamamlanamayacaktır. Eğitiminin geçirdiği evrimi ele alan bu çalışmanın yazarı, her tür bilimsel eleştiri ve katkıya açıktır. Eserin hazırlanması sırasında bana her zaman destek olan eşim Yasemin Gülbahar Güven ve kızım Verda Güven'e, eserin yayımlanmasını sağlayan Pegem Akademi Yayıncılık'a teşekkür ederim.

Kasım 2021

İsmail Güven

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Giriş.....	1

1. BÖLÜM EĞİTİM DÜŞÜNCESİNİN TARİHSEL EVRİMİ

Eğitim ve Öğretim	4
Sözlü Kültür ve Eğitim.....	5
Yazı	5
İlk Çağ'da Eğitim.....	6
Modernite ve Eğitim	6
Eğitimin Düşünsel Temelleri ve Kuramların Geliştirilmesi	7
Kamusal Eğitim Kavramının Doğuşu.....	9

2. BÖLÜM YAZI ÖNCESİ TOPLUMLARDA EĞİTİMİ BELİRLEYEN ETMENLER

Yazıdan Önceki Toplumlarda Eğitimsel Aktiviteler	13
Kültürel Aktarım	13
Deneme Yanılma ile Öğrenme.....	13
Ahlaki Kurallar	13
Sözlü Gelenek.....	14
Anlatılara Dayanmak.....	14
Edebi Kültür	14
Eğitim Tarihinde Dönemler ve Eğitimsel Aktiviteler.....	16

3. BÖLÜM ANTİK ÇAĞ'DA EĞİTİM

ESKİ MİSİR'DA EĞİTİM.....	19
Eski Mısır Nasıl Ortaya Çıkmıştır?	20
Eski Mısır Uygarlığı ve Coğrafya	20
Mısır Uygarlığı'nın Başlıca Özellikleri.....	20
Dini ve Dünyevi Kaygılar	23
Tapınak ve Saray Okulları	24

ESKİ ÇİN'DE EĞİTİM.....	26
Eski Çin'de Eğitim Anlayışının Gelişimi	27
Konfüçyüsçü Eğitim.....	27
İtaat Etmek	28
Ritüeller ve Davranışlar	28
Hiyerarşi	29
Öğretmenlere Saygı.....	30
Çin'in Dünya ve Batı Eğitimine Katkısı.....	30
Sınavların Önemi	30
Standartlar ve Değerlendirme.....	31
ESKİ HİNT'TE EĞİTİM	31
Dönemlere Göre Eski Hint'te Eğitim.....	32
Budha Dönemi (MÖ 500 – MS 1200)	34
Ortaçağ Hint Eğitimi (MS.1200-1700)	36
MEZOPOTAMYA'DA EĞİTİM	36
Sümerler (MÖ 3500–2000)	37
Sümerler.....	42
ESKİ İSRAİL TOPLUMUNDA EĞİTİM	42
Tevrat'ın Öğretilmesi.....	43
Eski İsrail Toplumunda Eğitime Yüklenen Anlam	44
Eski İsrail'de Eğitim Kurumları.....	47
Haham Okulları.....	48
ANTİK YUNAN'DA EĞİTİM: BATI UYGARLIĞININ KURUCULARI	48
Eski Yunan'da ve Sparta'da Eğitim	49
Liberal Eğitimin Başladığı Atina Sitesinde Eğitim	50
Aristoteles Okulu	54
Atina Eğitiminin Temel Özellikleri.....	55
Vatandaşlık Eğitimi	55
Kültürleme ve Örgün Eğitim	55
İlk Çocuk Bakıcıları: Pedagoglar	55
Kadın Eğitimi.....	56
Sofistler	56
Dilbilgisi, Mantık ve Retorik.....	57
Protagoras ve Eğitim	58

Sokrates: Bireyin Kendini Tanınması.....	58
Platon: İdealist ve Seçkin Bir Eğitimci.....	59
Aristoteles: Rasyonel Düşüncenin Öncüsü	62
Aristo'nun Eğitim Görüşü	62
Aristo'nun Bilgi Kuramı.....	63
Isocrates: Güzel Söz Söyleme Sanatı - Hitabet.....	64
Hellenizm ve Düşünce Okulları	64
ROMA'DA EĞİTİM	65
Roma İmparatorluğu'nda Eğitim.....	67
Retorik Ustası ve Eğitimci Devlet Adamı: Cicero	69
Roma Cumhuriyeti Okul Sistemi	69
İmparatorluk Çağı'nda Romada Eğitim	70
Quintilian: Hatipliğin Efendisi	71
Yunan ve Romalıların Batı Eğitimine Katkıları.....	72
Erken Hristiyanlıkta Eğitim	73
Kilise Babaları ve Hristiyan Eğitimi.....	74
ESKİ TÜRKLERDE EĞİTİM	74
Hun Dönemi	74
Hunların Dili.....	75
Hunlarda Eğitim	75
Göktürk Dönemi	76
Göktürklerin Yazısı ve Dili.....	77
Göktürklerde Eğitim	78
Göktürk Yazıtları'nın Halkın Eğitimindeki Yeri ve Önemi.....	78
Uygur Dönemi	79
Kutadgu Bilig'de Eğitim	80
Uygur Yazısı	82
Uygurlarda Eğitim.....	82
Uygurlarda Baskı Tekniği.....	83

4. BÖLÜM ORTAÇAĞ'DA EĞİTİM

Karanlık Çağ mı? Aydınlanma'nın Başlangıcı mı?	85
Hristiyanlık İnançının Rolü.....	86

Orta Çağ'da Eğitim: Paradokslar Dönemi	87
Klasik Orta Çağ'da Eğitim	87
Kilise ve Eğitim	89
Orta Çağ'da Eğitim Sistemi ve Eğitim Programları	91
Sanatın Önemi	91
Temel Eğitim	92
Grammer Okulları (Akademik Okullar).....	92
Manastır Okulları	93
Üniversiteler	93
Üniversite Öğretim Programları	94
Öğrenciler.....	94
Öğreticilerin Çalışma Koşulları.....	95
Özel Ders	95
Köylülerin Eğitimi.....	96
Orta Çağ'da Kadınların Eğitimi.....	96
Kalem ve Kâğıt.....	97
Avrupa Devletlerinde Orta Çağ Eğitim Farkları.....	99
ORTA ÇAĞ TÜRK-İSLAM DÜNYASINDA EĞİTİM	101
İslam, Araplarda Eğitim ve Öğrenme	101
SELÇUKLULARDA EĞİTİM VE ÖĞRETİM	106

5. BÖLÜM YENİ VE YAKIN ÇAĞDA EĞİTİM

Rönesans.....	115
Klasik Rönesans Hümanizmi.....	116
Erasmus: Eleştirmen ve Hümanist	118
Rönesans'ın Batı Eğitimine Katkısı	120
Reform ve Eğitim.....	121
Luther: Reform'un Öncüsü	123
Reformun Batı Eğitimine Katkısı	129
Antik Çağ'dan-Yakın Çağ'a Kadar Önemli Eğitim Kuramcıları ve Eğitimsel Görüşleri	130
17. YÜZYILDA EĞİTİM KURAMLARI VE EĞİTİM	132
Batı Eğitim Tarihinde Önemli Olaylar, MS 1650'ye Kadar.....	133

On Yedinci ve On Sekizinci Yüzyıllar	134
Aydınlanma Düşüncesinin Eğitim Üzerine Etkisi	136
Kadın Eğitimi.....	137
Modern Eğitimin Öncüleri	138
Johann Amos Comenius	138
Comenius: Yeni Bir Yöntem Arayışı	139
Öğretim ve Öğrenim İlkeleri	139
Eğitim ve Öğretime İlişkin Görüşleri	140
Rousseau: Naturalist Eğitimci.....	140
Öğretim ve Öğrenim İlkeleri	141
Eğitim ve Okullaşma.....	142
Pestalozzi: Duyuların ve Duyguların Eğitimcisi.....	142
Pestalozzi'nin Eğitim Anlayışı.....	143
Eğitim ve Öğretim.....	144
Günümüzdeki Eğitime Etkisi.....	144
Herbart: Sistematik Öğretim.....	144
Eğitim- Öğretim İlkeleri.....	145
Eğitim ve Öğretim Anlayışı.....	145
Günümüz Eğitimine Etkisi.....	145
Froebel: Anaokulu Akımı.....	146
Eğitim ve Öğretim.....	147
Günümüz Eğitimine Etkisi.....	148
Herbert Spencer: Pragmatizm'in Doğuşu	148
Eğitim ve Öğretim.....	149
Eğitim ve Okullaşma.....	149
Günümüz Eğitimine Etkileri.....	150
19- 20. YÜZYILDA EĞİTİM.....	150
Kuramcı ve Uygulamacı Bir Eğitimci John Dewey:	
Yaşantı Temelli Öğrenme	153
Öğretim ve Öğrenim İlkeleri	154
Eğitim Kökleri, Yirminci Yüzyılda Reform,.....	155
Yirminci Yüzyılda Eğitimin Görünümü.....	156
Sonuç	161
Kaynakça	165

GİRİŞ

Birçok toplum eğitimsel gelişmeleri ve eğitimle ilgili tarihsel konulara ilgi duymaktadır. Aynı şekilde eğitimciler de eğitimin tarihini araştırmak istemektedirler. Eğitim tarihi ile ilgili alanyazın oldukça zengin ancak işlenmesi de bir o kadar zordur. Tarihsel metinlerin farklı dillerde yazılmış olması, kaynak diller okumanın zorluğu eğitim tarihi çalışmalarını karmaşık hale getirmektedir. Eğitim tarihi ile ilgili çalışmaları saf kurumsal tarihe indirgemek alanın kültürel, sosyal, ideolojik ve ekonomik bağlantılarından koparmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle eğitim tarihi çalışmaları, sosyo-kültürel, tarihsel ve ideolojik görüşlerin yanısıra biyografilere de dayandırılmaktadır. Eğitimin sosyal ve tarihi temeller olarak adlandırılacak bu çalışmalarda, döneleme, felsefi akımlar ve yaşam tarzı gibi öğelerin yanısıra dinsel gelişmelerin de etkisini göz önünde bulundurmak gerekir. Tarih, bugünün bilgisi ile geçmişin yeniden inşasıdır. Bu nedenle, tarihin bir analizini yaparken ve değerlendirirken tamamen tarafsız kalıyoruz demek saf bir ütopyadır. Bir düşünce tarihi olarak anlaşılacak eğitim tarihinin ideolojik ve siyasi etkileri düşünüldüğünde bile nesnelliğin belli düzeyde yitirildiği görülecektir. Eğitim tarihi çalışmaları büyük ölçüde belge ve bilgiye bağlıdır. İlk çağlardaki eğitim uygulamalarını ortaya çıkarmada arkeolojik veriler yeterli olmakta ve analizler yalnızca, hayatta kalma, kültürel aktarım, deneme yanılma, usta-çırak ilişkisi ve taklit kavramlarıyla özdeşleşmektedir.

Günümüze yaklaştıkça, analiz o kadar fazla ayrıntıya girer ki o zaman ağaca bakmaktan ormanı görmek mümkün olmaz. Tarihçilerin detay sevgisi eğitim tarihini ele almayı güçleştirmektedir. Bu nedenle boşlukları doldurmak ve eğitim tarihini de kurumsal tarihten uzaklaştırıp eğitimsel gelişimleri belirleyerek tarihsel yanılığın uzaklaşmak eğitim tarihi alanını değerli kılacaktır. Bu eserde, okuyucular Antik çağlardan günümüze kadar olan tüm tarihi gelişmeleri ve çarpıklıkları dünya tarihi olaylarına fazla girmeden ana hatlarıyla analiz edebilirler. Bununla birlikte, toplumsal, siyasi ve ideolojik gelişmelerin eğitimsel aktiviteler üzerine kalıcı bir etkisi olduğu için, tarihin olağan pedagojisini her zamanki tarih bölümünden çağlara ayırarak incelemek sistematik bir anlayış kazandırır. Böyle bir sınıflandırma, tarihsel süreçlerin, durumların ve olayların anlaşılmasını ve analiz edilmesini kolaylaştırır. Bununla birlikte, tarihsel süreçlerin karmaşıklığı göz önüne alındığında, açık bir sınıflandırma genellikle zor ve nadiren açıktır. Eğitim tarihi çalışmaları yerel eğitim tarihi çalışmalarından farklı olmasa da genel olarak kabul gören üçlü bölünme antik çağda, Orta Çağ'da ve modern zamanlar olarak ele alınıp incelemeye uygundur. Antik çağın ne zaman başlayıp ne zaman bittiği belirgin olmadığı gibi Antik Çağ'da Ortaçağ'dan kesin sınırlarla ayırmak zordur.

Antik Çağ ile Orta Çağ arasındaki sınır çok farklı bir şekilde çizilir, sınırlar MS 3. ve 8. yüzyıllar arasında değişir, Orta Çağ ve modern zamanlar ya da Yeni Çağ arasındaki geçiş genellikle MS 15. yüzyılın ikinci yarısındadır. Bu çağ, Christoph Columbus'un Amerika'yı keşfine, genellikle 1492 yılına kadar uzanır. Bu tarihleme Türk tarihçilerce İstanbul'un fethi (1453) dayandırılır. Ancak, eğitim tarihinin sistematik incelemesi genel olarak antik çağda başlar.¹ Birçok eğitim tarihi kitabında tarih öncesi devirler ile antik çağ öncesi nadiren tartışılır, çünkü pek kullanışlı kaynak yoktur. Tabii ki bu, insanlık tarihinin bu döneminde eğitimsel bir eylemin olmayacağı anlamına gelmez. Elde edilen kanıtlar ve kalıntılar olarak, kullanılabilir herhangi bir kaynak yoktur, bu yüzden insanların tarih öncesinde nasıl eğitim aldıklarını bilmiyoruz, ancak tahminde bulunma ile yetinilmektedir. Eğitim Tarihi başlıklı çalışma - tarih öncesi ve İlk çağ, - Antik Çağ - Orta Çağ - Yeni çağ olarak ayırarak incelemek yerinde olacaktır. Antik Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ da eğitim, toplumların gelişmesinde çok önemli bir etken olmuştur.

1 Good, H. G. (1961). *A history of western education*. New York, Mac Millan.